

บทที่ 3

ระเบียบวิธีวิจัย

งานวิจัยเรื่อง “สถานภาพองค์ความรู้วารสารศาสตร์พลเมืองในภูมิภาคเอเชีย ยุโรป และอเมริกาเหนือ (2533-2556)” เป็นการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) ร่วมกับการวิเคราะห์สังเคราะห์ข้อมูลตามกรอบแนวคิดทฤษฎี โดยมีวัตถุประสงค์หลัก คือ การสำรวจสถานภาพแห่งองค์ความรู้ด้านวารสารศาสตร์พลเมืองว่า ที่ผ่านมามีผู้ทำวิจัยในประเด็นการศึกษาใดบ้าง ใช้กรอบแนวคิดและทฤษฎีใด ตลอดจนมีระเบียบวิธีวิจัยแบบใด และได้ผลลัพธ์อย่างไร ทั้งนี้ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายดังกล่าว ผู้วิจัยได้ดำเนินการ ดังนี้

ขั้นตอนการทำวิจัย

1. สืบค้นรายชื่อเอกสารที่อยู่ในขอบเขตการวิจัยตั้งแต่ปี พ.ศ. 2533-2556 สาเหตุที่ผู้วิจัยกำหนดให้ขอบเขตในการศึกษาเริ่มต้นตั้งแต่ปี 2533 เนื่องจากแม้จะไม่ทราบแน่ชัดว่าปรากฏการณ์วารสารศาสตร์พลเมืองเริ่มเกิดขึ้นในประเทศไทยตั้งแต่เมื่อใด แต่มีหลักฐานแสดงว่าสถานีวิทยุ จส.100 ได้ก่อตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 2 กันยายน พ.ศ. 2534 เพื่อเป็นสถานีวิทยุข่าวสารและการจราจร 24 ชั่วโมง ซึ่งจส. 100 นับเป็นสื่อกระแสหลักที่เปิดโอกาสให้ประชาชนซึ่งไม่ใช่ผู้สื่อข่าวอาชีพ อาทิ เจ้าหน้าที่ตำรวจจราจร กลุ่มผู้ขับขี่รถยนต์ส่วนตัว กลุ่มผู้ขับรถรับจ้าง และประชาชนทั่วไปมีบทบาทเป็นนักข่าวอิสระ (เอกสารสถานีวิทยุ จส.100 บริษัทเปซซิปิก คอร์เปอร์เรชั่น จำกัด, 2558, 3-8) โดยเริ่มจากรายงานข่าวการจราจรในระยะแรก ก่อนที่จะขยายไปรายงานข่าวประเภทอื่น ๆ ในเวลาต่อมา แสดงว่าช่วงเวลาดังกล่าวเริ่มเกิดการมีส่วนร่วมทางการสื่อสารในฐานะ “ผู้สื่อข่าว” ของประชาชน แม้ว่าคำว่า “นักข่าวพลเมือง” หรือ “วารสารศาสตร์พลเมือง” จะยังไม่เกิดขึ้นก็ตามที่

2. นำเอกสารทั้งหมดมาจัดหมวดหมู่แยกตามทวีปที่เป็นพื้นที่ศึกษา จากนั้นนำเอกสารของแต่ละทวีปมาแยกตามประเด็นการศึกษา

3. รวบรวมข้อมูลด้วยการอ่านและบันทึกข้อมูลที่จำเป็นต้องใช้ในการวิเคราะห์และสังเคราะห์ โดยยึดตามปัญหาคำวิจัย

4. วิเคราะห์ข้อมูลที่เป็นภาพรวมเชิงปริมาณ เช่น จำนวนทั้งหมดของผลงาน ความถี่ของชิ้นงานแยกตามปี ปริมาณชิ้นงานแยกตามทวีป ปริมาณของชิ้นงานแยกตามประเด็นการศึกษา ระเบียบวิธีวิจัย กรอบแนวคิดทฤษฎีที่ใช้

5. วิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ทั้งในภาพรวม (3 ทวีป) และแยกตามทวีป โดยศึกษาวิเคราะห์ประเด็น การศึกษา ระเบียบวิธีวิจัย กรอบแนวคิดทฤษฎีที่ใช้ และผลการศึกษาของงานวิจัยแต่ละชิ้นในเชิงลึก จากนั้น นำข้อมูลที่ได้ไปตรวจสอบคุณภาพในการวิเคราะห์กับผู้เชี่ยวชาญ ซึ่งเป็นนักวิชาการทางด้านนิเทศศาสตร์ วารสารศาสตร์ 3 ท่าน ได้แก่ รศ.ดร.สุกัญญา บุรณเดชาชัย อ.ดร.สังมา สารวัตร อ.อังคณา พรหมรักษา เพื่อให้ เป็นไปตามแนวทางการตรวจสอบสามเส้า

6. สังเคราะห์ข้อมูลทั้งหมดเพื่อนำไปสู่คำตอบสำคัญของงานวิจัย นั่นคือ องค์ความรู้ทางวารสาร ศาสตร์พลเมืองตลอดระยะเวลา 23 ปีที่ผ่านมาเป็นอย่างไร มีประเด็นโต้แย้งถกเถียงในเรื่องใดบ้าง และ ประเด็นเหล่านั้นคลี่คลายลง หรือมีความชัดเจนขึ้นหรือไม่ อย่างไร แง่มุมใดของวารสารศาสตร์พลเมืองที่ยัง ขาดคำอธิบายหรือการศึกษา

7. เขียนรายงาน และเผยแพร่ผลงานวิจัย

แหล่งข้อมูลและประชากรที่ศึกษา

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยจะศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวารสารศาสตร์พลเมืองที่เป็นงานวิจัยของ นักวิชาการทั้งภาษาอังกฤษและภาษาไทยที่เผยแพร่ระหว่างปี 2533-2556 โดยเป็นงานวิจัยที่ทำขึ้นในภูมิภาค เอเชีย ยุโรป และอเมริกาเหนือ หรือโดยนักวิชาการจากสถาบันการศึกษาหรือองค์กรในภูมิภาคดังกล่าว ดังนั้น จึงไม่มีกลุ่มตัวอย่าง ทั้งนี้ ประชากรในการวิจัยจะมาจากแหล่งข้อมูล 3 กลุ่ม ดังต่อไปนี้

1) แหล่งข้อมูลที่เป็นฐานข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ออนไลน์ต่างประเทศ ใช้เป็นแหล่งที่มาของงานวิจัย วารสารศาสตร์พลเมืองที่เผยแพร่เป็นภาษาอังกฤษฐานข้อมูลดังกล่าวได้แก่ Academic Search Complete Communication and Mass Media Complete และ H.W. Wilson ซึ่งทั้งหมดเป็นฐานข้อมูลทางนิเทศ ศาสตร์และสังคมศาสตร์ที่ได้รับความเชื่อถือทางวิชาการ และจะเลือกเฉพาะบทความวิจัยที่มีการ peer-review และมี full-text เท่านั้น

2) แหล่งข้อมูลที่เป็นฐานข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ออนไลน์ของไทย ใช้เป็นแหล่งที่มาของงานวิจัยวารสาร ศาสตร์พลเมืองที่เผยแพร่เป็นภาษาไทยฐานข้อมูลดังกล่าว ได้แก่ Thai Digital Collection, ThaiLIS, ฐานข้อมูลวิทยานิพนธ์ไทย, ฐานข้อมูลวิทยานิพนธ์ฉบับเต็มของมหาวิทยาลัยต่างๆ รวมทั้งฐานข้อมูลe-library ของหน่วยงานที่มีบทบาทสนับสนุนงานวิจัย เช่น มหาวิทยาลัยที่เปิดสอนด้านนิเทศศาสตร์, สำนักงานกองทุน สนับสนุนการวิจัย และสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติโดยจะศึกษาจากรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ หรือ หากในกรณีที่ไม่พบรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ ก็จะศึกษาจากบทความวิจัยที่ตีพิมพ์ในวารสารวิชาการที่อยู่ใน ฐานข้อมูลTCI เท่านั้น

3) การสืบค้นต่อจากการอ้างอิง หรือบรรณานุกรมในรายงานวิจัยหรือบทความวิจัยที่เป็นประชากร

เกณฑ์ในการคัดเลือกประชากร

1) ถู้อเอาหัวข้อที่ระบุอย่างชัดเจนว่าเกี่ยวข้องกับวารสารศาสตร์พลเมืองหรือนักข่าวพลเมือง กล่าวคือ มีคำว่า “Citizen journalism” (วารสารศาสตร์พลเมือง) หรือ “Citizen reporter” (นักข่าวพลเมือง) หรือ “User-generated content” อยู่ในชื่อเรื่อง หรือระบุไว้ในบทคัดย่อ คำสำคัญของบทความวิจัย

2) ในกรณีที่หัวข้อไม่มีคำสำคัญดังกล่าวปรากฏอยู่ แต่เป็นหัวข้อที่มีความเกี่ยวข้อง หรือใช้คำที่มีความหมายใกล้เคียงหรืออาจจะอยู่ในวิสัยที่ใช้แทนคำว่าวารสารศาสตร์พลเมืองได้ เช่น “Participatory journalism” (วารสารศาสตร์แบบมีส่วนร่วม) “Public journalism” (วารสารศาสตร์สาธารณะ) “Grassroots journalism” (วารสารศาสตร์รากหญ้า) และเมื่อตรวจสอบดูในเนื้อหาแล้วพบว่ามิประเด็นวารสารศาสตร์พลเมืองหรือนักข่าวพลเมืองปรากฏอยู่ด้วย ก็จะคัดเลือกมาศึกษาด้วย

เครื่องมือในการวิจัย

เครื่องมือสำคัญที่ใช้ในการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลในการวิจัย ได้แก่แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง โดยเบื้องต้นสามารถแบ่งเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่

1) กลุ่มแนวคิด ทฤษฎีทางวารสารศาสตร์ ได้แก่ แนวคิดวารสารศาสตร์สาธารณะ วารสารศาสตร์แบบมีส่วนร่วม วารสารศาสตร์พลเมือง หลักการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม และการสื่อสารสาธารณะ และแนวคิดทฤษฎีอื่น ๆทางสื่อสารมวลชน เช่น การกำหนดวาระสาร ผู้เฝ้าประตูข่าวสาร สื่อทางเลือก เป็นต้น

2) กลุ่มแนวคิด ทฤษฎีทางสังคมศาสตร์ ได้แก่ แนวคิดความเป็นพลเมือง ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม และพื้นที่สาธารณะ และแนวคิดอื่น ๆที่เกี่ยวข้อง

การประมวลผลข้อมูล

ใช้วิธีการ 3 ประการประกอบกัน คือ

1) การวิเคราะห์ภาพรวมของข้อมูลในเชิงปริมาณ ซึ่งข้อมูลทั้งหมดจะถูกนำมาจัดหมวดหมู่แยกตามทวีปที่ทำวิจัย และแยกตามปีที่ศึกษา ก่อนจะจัดหมวดหมู่แก่นับตามประเด็นการศึกษา เช่น ประเด็นหรือตัวแปรในการศึกษา ประเภทแนวคิดทฤษฎี ประเภทระเบียบวิธีการวิจัย ประเภทเครื่องมือในการวิจัย เป็นต้น

2) การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ เป็นการวิเคราะห์ในภาพรวมของประเด็นการศึกษา กรอบแนวคิด และทฤษฎีที่ถูกนำมาใช้ แนวทางการศึกษา ระเบียบวิธีวิจัย และผลการศึกษาที่พบ นำเสนอโดยแยกตามประเด็นการศึกษาของงานวิจัยแต่ละเรื่อง เพื่อให้สะดวกต่อการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อค้นพบในงานวิจัยแต่ละเรื่องในขั้นตอนต่อไป

3) การสังเคราะห์ผล หลังจากวิเคราะห์งานวิจัยแต่ละเรื่องในเชิงลึก จะนำผลการศึกษาที่ปรากฏในงานวิจัยแต่ละเรื่องมาสังเคราะห์เพื่อรวบรวมและสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับนักข่าวพลเมืองในประเด็นต่าง ๆ